

Міністерство освіти і науки України
Хмельницький інститут соціальних технологій
Університету «Україна»

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

Хмельницького інституту соціальних технологій
Університету «Україна»

Засновано у 2009 році

№ (1) 15

2018

Засновник

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»
(Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
№ 15618-4090Р від 28.08.2009)

Збірник наукових праць включено до переліку наукових фахових видань України у галузі педагогічних наук (Наказ Міністерства освіти і науки України № 1604 від 22.12.2016).

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»
(протокол № 2 від 16 квітня 2018 р.)

У збірнику наукових праць розміщено наукові публікації вчених та науково-педагогічного персоналу інституту, інших вищих навчальних закладів і наукових установ. Призначений для ознайомлення громадськості з результатами наукових досліджень. Розрахований на науковців, педагогів, а також тих, хто цікавиться питаннями педагогічної науки.

Електронну версію збірника розміщено за веб-адресою: <http://hist-nauka.wixsite.com/home>

Адреса редакції: м. Хмельницький,
вул. Ярослава Мудрого, 2А,
тел. (0382) 70-45-56

голова редколегії – доктор педагогічних наук, професор **Чайковський М. Є.**
заступник голови редколегії – кандидат педагогічних наук, доцент **Кравчук Л. С.**
відповідальний секретар – кандидат педагогічних наук **Островська Н. О.**

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України **Бутенко В. Г.;**
доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України **Пометун О. І.;**
доктор педагогічних наук, професор **Шевцов А. Г.;**
доктор педагогічних наук, професор **Харченко С. Я.;**
доктор педагогічних наук, професор **Гупан Н. М.;**
доктор психологічних наук, професор **Томчук М. І.;**
доктор педагогічних наук, професор **Поліщук В. А.;**
доктор педагогічних наук, професор **Миронова С. П.;**
доктор педагогічних наук, професор **Діденко О. В.;**
доктор педагогічних наук, доцент **Мірошниченко В. І.;**
доктор педагогічних наук, професор **Сергієнко Л. П.;**
доктор педагогічних наук, доцент **Адирхаєв С. Г.;**
доктор педагогічних наук, доцент **Чернілевський Д. В.**

© ХІСТ, 2018

Коректор-редактор – Лопоносова Н.П.
Комп'ютерна верстка – Бабинець Н.А.

Підписано до друку 10.05.2018. Формат 70x100/16.
Умовн. друк. арк. 22,99. Обл. вид. арк. 29,75.
Наклад 100 прим., Зам. №

Видавець і виготовлювач Університет «Україна»
03115, м. Київ, вул. Львівська, 23,
тел. (044) 424-40-69, 424-56-26
E-mail: ukraina.vdk@mail.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 405 від 06.04.2001

Титаренко Світлана Анатоліївна
Формування готовності студентів спеціальності „Дошкільна освіта” до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти..... 53

Юрчук Олексій Іванович
Моделювання процесу підготовки майбутніх вихователів до здійснення рухового режиму в ДНЗ 58

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Ашиток Надія Іванівна
Гуманізація освіти в епоху постмодерну 64

Боряк Оксана Володимирівна
Теоретико-методологічна основа цілісної системи діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності рвд молодшого шкільного віку..... 68

Добровіцька Олена Олександрівна
Особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до толерантної взаємодії в умовах інклюзивного середовища 73

Кравчук Людмила Степанівна
Особливості діяльності рухового аналізатора у розвитку пізнавальної сфери та особливості корекційно-педагогічного процесу при церебральному паралічі..... 78

Кулик Алла Леонідівна
Роботизовані пристрої „Локомат” і „Джео” у реабілітації дітей зі спастичними формами дитячого церебрального паралічу 82

Ліхницька Лариса Миколаївна
Особливості впровадження інклюзивної освіти в початковій школі..... 87

Омельяненко Інна Олександрівна
Дидактичне забезпечення фізичного виховання школярів у гетерогенних групах в умовах інклюзивної освіти 91

**Островська Наталія Олександрівна,
Боднарчук Вікторія Вікторівна**
Профілактика комплексу гандикапу у студентів з інвалідністю в умовах закладу вищої освіти 95

Тимкова Валентина Андріївна
Інклюзивне освітнє середовище у вищій школі України 99

**Шаповал Євгенія Юріївна,
Шаповал Алла Олексіївна**
Наукове обґрунтування ефективних шляхів корекції наявних рухово-координаційних порушень у слабочуючих школярів засобами міні-футболу..... 102

ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ

В. А. ТИМКОВА

Інклюзивне освітнє середовище в системі вищої освіти України є ключовим чинником, що впливає на інтенсивне реформування традиційної вищої школи, уможливаючи доступ до якісної освіти особам з особливими освітніми потребами. Збільшення фактичної чисельності дітей, у яких констатовано інвалідність, та інтенсивність інтеграції таких дітей в загальноосвітній простір вимагають формування інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України. Це дасть змогу забезпечити неперервність навчання, створити можливості для самореалізації дітей та молоді з особливими освітніми потребами.

Учителі української мови та літератури тонко відчують слово, люблять красу та гармонію, тому здатні більше за інших проникнутися й побачити унікальну неповторність, багатство індивідуальних особливостей, сильні сторони зростаючої особистості молодої людини з особливими потребами. Адже ще Леонардо да Вінчі зазначав: „Якщо запастися терпінням і виявити старання, то посіяні зернини знань неодмінно дадуть добрі сходи. Навчання – корінь гіркий, та плід солодкий”. Й успіхи, які робить дитина з особливими потребами, проходять крізь нас по-особливому.

Приємно, що рівняємося на кращих, переймаємо досвід європейських країн та справді запроваджуємо реалізацію прав дитини. Суть інклюзивної освіти передусім в тому, що вона дає можливість відчувати дітям та батькам взаємодопомогу, турботу і значущість у суспільстві. Педагог має взяти за постулат, що суспільство має змінюватися у ставленні до людей з особливими потребами, а не навпаки.

Останніми роками сучасні вітчизняні науковці, зокрема, В. Бондар, О. Волошина, Т. Євтухова, І. Іванова, А. Капська, В. Ляшенко, А. Полударова, Т. Черняєва та ін. присвячують свої праці дослідженням проблеми інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітній навчальний заклад, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Чимало статей у фахових журналах розміщено з цього питання. Подані певні рекомендації для педагогів, що працюють з дітьми різних особливостей психофізіологічного розвитку.

Вчителі-словесники не є кваліфікованими психологами. Проте, працюючи зі студенткою факультету менеджменту права на заняттях з української мови за професійним спрямуванням та іноземної мови, ми проводимо різноманітні форми роботи, аби вона могла зреалізувати свої потенційні можливості у здобутті вищої освіти.

Важливим кроком перед початком навчання є ознайомлення з батьками студентки; можна вивчити медичні довідки; усвідомити, у чому першопричина хвороби. „Люди разом можуть здійснити те, що не в змозі зробити самотужки, концентрація їхніх зусиль може стати майже всемогутньою”, – зазначав Джон Уебстер. У Вінницькому національному аграрному університеті на факультеті менеджменту та права створена відповідна духовна атмосфера, своєрідна мережа підтримки. Тому-то основним підходом в організації навчання студентки з особливими потребами було обрано врахування особливостей сприйняття нового матеріалу через принцип поетапності засвоєння інформації.

Мета розвідки полягає в з'ясуванні особливостей формування інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України та виокремленні шляхів ефективного розв'язання порушеної проблеми. Для досягнення сформульованої мети застосовано теоретичні методи: аналіз та узагальнення наукової літератури, законодавчої бази у сфері інклюзивної освіти в Україні.

Інклюзивне навчання повною мірою не є альтернативою спеціальній освіті, але воно значно розширює її можливості. Цілком погоджуємося, що школи з інклюзивним навчанням мають працювати у тісному зв'язку зі спеціальними навчальними закладами, використовуючи напрацьовані методики, залучати до консультування спеціалістів з багаторічним досвідом роботи з такою категорією дітей та молоді.

Інклюзивна освіта – це постійний пошук, подолання певних бар'єрів, досягнення результатів, збагачення внутрішнього світу дитини. Це труднощі, але філологи завжди були у когорті перших, хто активно реагував на гуманістичні нововведення. Хочеться, щоб ми завжди пам'ятали слова великого педагога Василя Сухомлинського: „Знедолена природою дитина не повинна знати, що у неї слабкий розум, слабкі сили. Виховання такої дитини має бути у сто разів ніжнішим, чуйнішим, дбайливішим”.

Актуальність теми обґрунтована суперечностями між положеннями законодавчих актів щодо забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти всім громадянам і неефективністю механізмів їх реалізації, спрямованістю освітньої політики на гуманізацію суспільства та неприйняття соціумом цінностей людини з особливими потребами.

Для залучення молоді з особливими потребами в освітній процес вищого навчального закладу є створення інклюзивного освітнього середовища. Аналіз педагогічних, психологічних, філософських теоретичних джерел засвідчує неухильне зростання наукового інтересу до створення освітнього середовища у вищих навчальних закладах, що потенційно гармонізує розвиток фізичних і духовних сил, здібностей, обдарувань особистості, оптимізує реалізацію потенціалу в умовах гуманізації суспільства, формування внутрішньої інтелектуально-моральної свободи дитини, орієнтує на соціально значущі духовні цінності. У наукових працях В. Бондаря, І. Іванової, І. Калініченко, А. Колупаєвої [3; 4], К. Кальченко [11], Г. Нікуліної [11], Л. Сердюк, П. Таланчука [11] обґрунтовано концептуальні основи впровадження інклюзивної освіти в систему вищої освіти України.

Після ратифікації „Конвенції ООН про права дитини” Україна наполегливо працює над створенням умов, що дають змогу формувати сприятливе для дітей середовище, яке оптимізує гідний розвиток і захист прав дітей, базоване на дотриманні принципів демократії, рівності, миру, соціальної справедливості та врахуванні моральних засад і традиційних цінностей українського суспільства.

5 квітня 2017 року Кабінет Міністрів України видав розпорядження № 230-р, яким схвалив Концепцію Державної соціальної програми „Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2021 року” [6]. Основним міжнародним документом, який визначає стандартні вимоги щодо забезпечення прав дитини, є Конвенція ООН про права дитини, яка має обов’язкову силу для держав, що її ратифікували. Процес входження України в Європейський Союз передбачає імплементацію європейських стандартів і підходів до забезпечення прав дітей, основні напрями яких визначено Стратегією Ради Європи з прав дитини (2016-2021). Програма має на меті об’єднати в одну систему зусилля держави щодо захисту прав дітей. У галузі освіти наголошено на створенні рівних умов для доступу кожної дитини до високоякісної освіти (дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної і вищої) для забезпечення розвитку особистості, суспільства та держави. Із 2009 року передбачено запровадження систематичного моніторингу діяльності навчальних закладів із визначенням їх рейтингу, розроблення підручників нового покоління, доступ до сучасних високих технологій. Результатом планомірної роботи з упровадження інтегрованого та інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах України вважають затвердження „Концепції розвитку інклюзивного навчання” (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.10 року № 912) [5]. У документі сформульовано мету, завдання і принципи розвитку інклюзивної освіти, шляхи її впровадження у загальноосвітніх навчальних закладах, аргументовано правову основу, подано фінансово-економічне обґрунтування, описано очікувані результати від її реалізації та закликано громадянство до обговорення.

Закони та підзаконні акти, ухвалені з 1991 року, сконцентровані здебільшого на розв’язанні впровадження інклюзивної освіти в дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах.

Першим законодавчим актом, що унормував створення рівних можливостей для студентів з обмеженими можливостями в здобутті ними вищої освіти нарівні зі здоровими однолітками вважають Указ Президента України „Про Національну програму професійної реабілітації та зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями на 2001-2005 роки”. Перші кроки в царині створення інклюзивного університетського середовища й розроблення Концепції інклюзивної освіти студентів з інвалідністю” зроблено у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини „Україна”. Розпочинаючи освітню діяльність наприкінці 90-х ХХ ст., у період становлення інклюзивного навчання в Україні, науковці університету розробляли концепцію формування інклюзивного університетського середовища, керуючись міжнародними стандартами.

У Положенні Міністерства освіти і науки України „Про організацію інтегрованого навчання осіб з особливими освітніми потребами у вищих навчальних закладах” (2017 р.) зазначено, що у ВНЗ створюється академічна група, в якій спільно навчаються особи з інвалідністю з особами, які не мають інвалідності. Крім того, створюється навчально-реабілітаційна комісія вищого навчального закладу, що надає рекомендації особам з особливими потребами, затверджує індивідуальну навчально-реабілітаційну програму, зазначено права та обов’язки учасників інтегрованого навчання та навчально-реабілітаційного процесу.

Важливу роль у вихованні та навчанні молоді з особливими потребами відіграє позашкільна чи позааудиторна освіта. Розв’язання завдань щодо створення сприятливих соціокультурних, соціально-педагогічних умов для соціальної інтеграції дітей та молоді з особливими потребами є одним з актуальних аспектів соціально-педагогічної науки і практики. У сучасних дослідженнях наголошується на значенні соціально-педагогічної діяльності, як такої, що здійснюється з метою оптимізації виховних можливостей соціальних інститутів, активного залучення дітей та молоді до соціально-виховного середовища [8, с. 8].

На сучасному етапі суспільного розвитку відбулися зміни ставлення громадськості до людей з особливими потребами; актуальним є створення найбільш сприятливих умов для здобуття освіти та інтеграції в суспільство людей з психофізичними порушеннями. Для соціально-педагогічної науки і

практики важливими є проблеми соціалізації, соціальної реабілітації та інтеграції в суспільство дітей та молоді з особливими потребами.

Уряди багатьох держав дбають про соціальний захист дітей, дотримання права на доступну освіту, зокрема дітей з особливими потребами. Вагомим досвідом у питаннях реалізації інклюзивного навчання у закладах освіти, на нашу думку, є досвід Австрії [9]. У цій країні функціонувала добре налагоджена система спеціальної освіти, до складу якої входили спеціальні школи для дітей з порушеннями зору та слуху, порушеннями опорно-рухового апарату, інтелектуальними вадами, емоційно-вольовими розладами та комплексними порушеннями розвитку. Ця система все більше була диференційованою та сегрегаційною. Експериментальна програма передбачала апробацію чотирьох моделей інтегрованого навчання, зокрема: інтегровані, взаємодіючі, малокомплектні та звичайні класи.

На думку експертів, найбільш дієвою моделлю стали інтегровані класи; модель із залученням шкільних консультантів найкраще себе зарекомендувала у сільській місцевості; не підтвердили очікувань взаємодіючі та малокомплектні класи, від організації яких у подальшому взагалі відмовилися. Загалом проведений експеримент з інтегрованого навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку був оцінений як успішний, що дав поштовх до функціонування в країні 290 інтегрованих класів, 24 взаємодіючих класів, а також для запровадження посад спеціальних педагогів (понад 3200 ставок), які працюють шкільними консультантами.

В освітній системі Австрії функціонують центри спеціальної освіти, які несуть відповідальність за навчання дітей з особливими потребами в масових загальноосвітніх закладах і координують роботу всіх фахівців, залучених до цього процесу. Спеціалісти цих центрів діагностують дітей, консультують вчителів, надають навчально-методичну допомогу спеціальним педагогам і батькам учнів з порушеннями розвитку, проводять семінари та тренінги з підвищення кваліфікації, співпрацюють з адміністративними місцевими службами, медичними центрами тощо. Психолого-педагогічну підтримку, в тому числі і певні корекційно-реабілітаційні послуги, учням з особливими потребами у школах надають спеціальні педагоги, які, переважно, є штатними працівниками цих закладів. Спеціальні педагоги мають функціональні обов'язки, які визначаються потребами школярів з обмеженими можливостями здоров'я. Ці фахівці можуть бути асистентами вчителів, зокрема учителів-предметників, консультантами педагогів і батьків. У класі на них покладається відповідальність за навчання учнів з особливостями розвитку, яка поділяється разом з учителем класу. Тимчасову підтримку учням з особливими потребами можуть надавати профільні фахівці з медичних і медико-соціальних закладів.

Очікувані результати створення інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України дадуть змогу удосконалити державну систему захисту прав та інтересів дітей і молоді з інвалідністю, інтегрування їх у соціум, забезпечити доступність до здобуття вищої освіти, забезпечити розвиток ефективного та доброзичливого освітнього середовища, спрямованого на розвиток особистості, її талантів, розумових і фізичних здібностей. Це потребує консолідованих зусиль з боку вищої освіти, батьків, громадських організацій і держави загалом, що спрямовані на усвідомлення значущості порушеної проблеми.

Список використаних джерел:

1. Закон України „Про освіту” від 01.07.2014 № 1556-VII [Е-ресурс]. – URL: <http://vzn.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu>.
2. Дятленко Н., Софій Н., Кавун Ю. Оцінка впливу інклюзивної моделі освіти на учасників проекту. Київ: Всеукраїнський фонд „Крок за кроком”, 2005. – 11 с.
3. Колупаєва А. А. Стратегічні напрями сучасної освітньої політики України // Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання: зб. наук. праць / за ред. С. В. Литовченко, І. М. Гудим. Київ: О. Т. Ростунов. – 2011. – Вип. 2. – С. 5-12.
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія / А. А. Колупаєва. – Київ: „Самміт-Книга”, 2009. – 272 с.
5. Концепція розвитку інклюзивної освіти. – URL: <http://www.mon.gov.ua/gr/obg/>.
6. Концепція Державної соціальної програми „Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2021 року. – Київ, 05.04.2017 р.
7. Кравченко Г. Ю. Сіліна Г. О. Інклюзивна освіта. – Харків: „Ранок”, 2014. – 144 с.
8. Петрочко Ж. В. Дитина в складних життєвих обставинах: соціально-педагогічне забезпечення прав: монографія. – Рівне: Видавець О. Зень, 2010. – 368 с.
9. Соколов В. В. Досвід Австрії у впровадженні інклюзії в освіті осіб з обмеженими можливостями // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. Зб. Статей : Вип. 12. Ч.2. Ялта: РВВ КГУ, 2006. С. 254-260.
10. Софій Н. Демократична освіта – освіта без упереджень та стереотипів // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство. – Київ, 2000. – С. 10-14.
11. Таланчук П. М., Кольченко К. О., Нікуліна Г. Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі: навч.-мет. посіб. для студ., викл. та фахівців вищ.навч.закл. інтегрованого типу. – Київ, 2003. – 72 с.

Ключові слова: компетентність, інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, інтеграція, діти з особливими освітніми потребами.

І. О. Омеляненко „Дидактичне забезпечення фізичного виховання школярів у гетерогенних групах в умовах інклюзивної освіти”

У статті аналізуються позиції науковців з проблеми включення школярів з інвалідністю у процес фізичного виховання дітей загальноосвітніх навчальних закладів. Пропонується перелік методичних прийомів організації рівноправної ігрової діяльності школярів у гетерогенних групах в умовах інклюзивної освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з інвалідністю, фізичне виховання, гетерогенні групи, методичні прийоми.

Н. О. Островська, В. В. Боднарчук „Профілактика комплексу гандикапу у студентів з інвалідністю в умовах закладу вищої освіти”

У статті авторами проаналізовано особливості прояву комплексу гандикапу у студентів з інвалідністю. Визначено термін „комплекс гандикапу”, надано характеристику проявам комплексу гандикапу у студентів з інвалідністю, а також охарактеризовано соціально-педагогічну технологію профілактики комплексу гандикапу у студентів з інвалідністю в умовах закладу вищої освіти.

Ключові слова: гандикап, гандикапізм, комплекс гандикапу, студент з інвалідністю, заклад вищої освіти, інклюзивний освітній простір.

В. А. Тимкова „Інклюзивне освітнє середовище у вищій школі України”

У статті викладено проблему формування інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України, що впливає на забезпечення неперервності навчання, створення можливостей для самореалізації людей з особливими освітніми потребами. Виокремлено шляхи ефективного розв'язання порушеної проблеми, оскільки неухильно зростає науковий інтерес до створення інклюзивного освітнього середовища у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: інклюзивне освітнє середовище, особи з особливими потребами, вища освіта, рівний доступ, освітня політика.

Є. Ю. Шаповал, А. О. Шаповал „Наукове обґрунтування ефективних шляхів корекції наявних рухово-координаційних порушень у слабчочуючих школярів засобами міні-футболу”

У статті проаналізовано науково-методичну та спеціальну літературу з досліджуваного питання. Здійснювалося спостереження за навчально-тренувальним процесом з міні-футболу дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху. Встановлено, що для технічної підготовки дітей застосовується принцип розучування та вдосконалення вправ від простого до складного з багаторазовим повторенням. Показана необхідність залучення додаткових візуальних наочностей для оптимізації технічної підготовки з міні-футболу дітей з вадами слуху. Представлено огляд діагностичних підходів до дослідження рівня розвитку рухово-координаційних здібностей дітей молодшого шкільного віку з порушеннями слуху, а також досвід науковців щодо діагностики розвитку рухово-координаційних здібностей дітей з порушеннями слуху та узагальнено результати досліджень, що підтверджує вибір актуальної проблеми дослідження.

Ключові слова: діти молодшого шкільного віку, міні-футбол, слабчочуючі, рухові здібності.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Ю. Л. Бриндіков „Арт-терапія у реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій”

У статті автором проаналізовано функціональний потенціал арт-терапії у процесі реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій. Охарактеризовано варіанти групової арт-терапії за ступенем групової взаємодії та структурованості – індивідуальне арт-терапевтичне консультування, групова та сімейна

технологии профилактики комплекса гандикапа у студентов с инвалидностью в условиях учреждения высшего образования.

Ключевые слова: гандикап, гандикапизм, комплекс гандикапа, студент с инвалидностью, учреждение высшего образования, инклюзивное образовательное пространство.

В. А. Тымкова „Инклюзивная образовательная среда в высшей школе Украины”

В статье изложена проблема формирования инклюзивной образовательной среды высшего образования Украины, что влияет на обеспечение непрерывности обучения, создание возможностей для самореализации людей с особыми образовательными потребностями. Выделены пути эффективного решения затронутой проблемы, поскольку неуклонно растет научный интерес к созданию инклюзивной научной среды в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: инклюзивная образовательная среда, лица с особыми потребностями, высшее образование, равный доступ, образовательная политика.

Е. Ю. Шаповал, А. А. Шаповал „Научное обоснование эффективных путей коррекции имеющихся двигательного-координационных нарушений у слабослышащих школьников средствами мини-футбола”

В статье проанализирована научно-методическая и специальная литература по исследуемому вопросу. Осуществлялось наблюдение за учебно-тренировочным процессом по мини-футболу детей младшего школьного возраста с изъянами слуха. Установлено, что для технической подготовки детей применяется принцип разучивания и совершенствования упражнений от простого к сложному с многократным повторением. Показана необходимость привлечения дополнительной визуальной наглядности для оптимизации технической подготовки по мини-футболу детей с изъянами слуха. Представлен обзор диагностических подходов к исследованию уровня развития двигательного-координационных способностей детей младшего школьного возраста с нарушениями слуха, а также опыт научных работников относительно диагностики развития двигательного-координационных способностей детей с нарушениями слуха и обобщены результаты исследований, что подтверждает выбор актуальной проблемы исследования.

Ключевые слова: дети младшего школьного возраста, мини-футбол, слабослышащие, двигательные способности

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ, СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ

Ю. Л. Брындиков „Арт-терапия в реабилитации военнослужащих – участников боевых действий”

В статье автором проанализирован функциональный потенциал арт-терапии в процессе реабилитации военнослужащих участников боевых действий. Охарактеризованы варианты групповой арт-терапии по степени группового взаимодействия и структурированности – индивидуальное арт-терапевтическое консультирование, групповая и семейная арт-терапии. Обоснованы условия проведения арт-терапевтических занятий. Представлена структура группового арт-терапевтического занятия для комбатантов.

Ключевые слова: арт-терапия, реабилитация, военнослужащие участники боевых действий, формы арт-терапии.

В. Вандоляк „Результаты эмпирического исследования индивидуально-типологических особенностей подростков”

В статье представлены результаты эмпирического исследования индивидуально-типологических особенностей подростков.

Ключевые слова: подростковый возраст, индивидуально-типологические особенности личности в подростковом возрасте, акцентуации характера, умственные способности, волевая саморегуляция.

Е. Н. Василенко „Особенности психолого-педагогического сопровождения подростков, переселенных из зоны боевых действий”

В статье автором проанализированы исследования ученых, касающиеся вопросов оказания социально-психологической и педагогической помощи семьям и детям, переселенным из зоны военного конфликта; исследовано понятие „подростковый кризис”; рассмотрены возрастные и социально-психологические особенности подростков; охарактеризовано эмоциональное состояние подростков, переселенных из зоны боевых действий, а также разработаны и обоснованы направления осуществления психолого-педагогического сопровождения подростков, переселенных из зоны боевых действий.

The conclusion is done in the article, that socio-pedagogical activity of institution of higher education connected with the prophylaxis of handicap complex in students with invalidity can be more effective and more productive, if the process of this activity is based on the socio-pedagogical technology, developed by the authors and if this technology is used in organizational and methodical context. Final result of technology, developed socio-pedagogical technology is the high level of institution of higher education; the presence of communicative skills, abilities and skills of group interaction, the high level of positive conscience, self-acceptance, adequate level of anxiety and adaptive abilities, presence of adequate self-esteem and attitude towards their own illness in students with invalidity.

Keywords: handicap, handicapism, complex of handicap, student with invalidity, institution of higher education, inclusive educational space.

E. Shapoval, A. Shapoval „**Scientific substantiation of effective ways of correction of existing motor-coordination disorders in hard-of-hearing schoolchildren by means of mini-football**”

The article presents the theoretical and methodological foundations of the correction of the motor sphere for children with hearing impairment using the mini-football, the problem of the optimal movement of children with hearing impairment in the conditions of the school's training and training, the conditions for social integration in the environment of hearing peers are determined.

A study of the investigated problem allows us to state that the lag in the dynamics of the formation of the motor sphere is largely determined by the deafness and insufficient development of speech, which results in limited information obtaining, which allows to regulate the motor activity and to manage it in the proper volume.

In the study, the methodology of mini-football was adapted to correct motor disorders, and the pedagogical conditions for its implementation were determined and justified.

The specificity of the adaptive methodology of this contingent of schoolchildren was determined by developing criteria of influence, which are based on the use of specially developed tools, methods and forms of application of technical techniques for mini-football. The pedagogical conditions of corrective physical culture and health activity in mini-footballs were the following: the use of special training methods aimed at ensuring consistency of movements, orientation in space, differentiation of effort, space, time, relaxation, quick response to changing conditions, balance, rhythm of movements; rational alternation of physical loads in the process of development of basic physical qualities by using the means of mini-football; the use of effective transmission of various verbal information by additional methods of proximity, the improvement of the verbal support of corrective physical culture and health-improving sessions by mini football, the enrichment of the vocabulary of hearing-impaired students with additional methods of co-operation with the aim of applying the acquired knowledge to future independent activity.

The choice of the game in mini-football was due to its positive influence on the development of vital qualities, especially the basic properties of attention (intensity, firmness, switching), and also by the fact that vision, musculo-articular sensitivity and tactile sensations are the main analyzers involved. The use of exercises from mini-football makes it possible to maximize the functions of these analyzers for more effective participation in the compensation of the qualities lost due to disruption of the hearing aid. The application of the adapted methodology allowed to intensify the process of mastering physical exercises, to shorten the periods of correction of the motor sphere. The analysis of the final results of the experiment confirmed the effectiveness of the adapted methodology, as evidenced by higher rates in all types of testing of children with hearing impairment during a second examination.

Key words: children of junior school age, mini-football, hearing impaired, motor abilities

V. Tymkova „**Inclusive educational environment in higher school of Ukraine**”

The article presents the problem of formation of an inclusive educational environment in the system of higher education in Ukraine that affects the education continuity, opportunities creation for self-realization of people with special educational needs. The ways of effective solution of the raised problem are singled out, as the scientific interest in creating an inclusive educational environment in higher educational establishments is steadily increasing.

The inclusive educational environment in Ukraine's higher education system is a key factor in the intensive reform of the traditional higher education system. It enables to make the access to quality education for people with special educational needs easier. Inclusive education is not an alternative to special education, but it greatly enhances its potential.

The urgency of the topic is conditioned by contradictions between the provisions of legislative acts on ensuring equal access to quality higher education for all citizens and the ineffectiveness of mechanisms for their implementation, between the tendency of educational policy to humanization of the society and rejection by the society of the values of a person with special needs.

An extra-curricular educational activities play an important role in education and training young people with special needs. Solving the tasks of creating favorable socio-cultural and socio-pedagogical conditions for social integration of children and youth with special needs is one of the most important aspects of social and pedagogical science and practice.

At the present stage of social development changes have taken place in the attitude of the public to people with special needs; the problem of favorable conditions creation for education and integration into the society of people with psychophysical disorders is becoming urgent. Thus the problems of socialization, social rehabilitation and integration into the society of children and young people with special needs are highly important for the social and pedagogical science and practice.

The expected results of creation the inclusive educational environment in the system of higher education of Ukraine will allow to improve the state system of protection the rights and interests of children and young people with disabilities and their integration into the society; to ensure accessibility to higher education, to provide development of an effective and friendly educational environment aimed at the development of an individual, his/her talents, mental and physical abilities. Realizing the significance of the issue raised requires consolidated efforts from the higher educational establishment, parents, public organizations and the state in the whole.

Key words: inclusive educational environment, persons with special needs, higher education, equal access, educational policy.

ACTUAL QUESTIONS OF SOCIAL WORK AND SOCIAL-PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF FORMATION OF PERSONALITY

Y. Brindikov „Art therapy in the rehabilitation of servicemen the combatants”

It is presented in the article various scientific approaches to the definition of art therapy such as an innovative educational and rehabilitation technology. A complex of methods for treatment and adaptation of a person in society. Forms of psychotherapy with the help of visual and plastic arts. Author understands art therapy as an innovative technology that involves the therapeutic and corrective influence of art on man and manifests itself in the reconstruction of a traumatic situation through creative activity.

It is analyzed the functional potential of the art therapy in the process of military rehabilitation of servicemen the combatants. Diagnostic function of the art therapy involves receiving information using projective or free drawing about the psycho-emotional state of the combatants. Psychotherapeutic function focuses on creating a comfortable atmosphere at the art therapy classes. Corrective function directed on the correction of destructive emotional states of servicemen the combatants. The developmental function of art therapy enables to develop the emotional-volitional sphere of the personality and increase self-esteem.

It is characterized the variants of group art therapy according to the degree of group interaction and structuring. Individual art-therapeutic counseling as one of the variants of psychological counseling. The means of visual and projective-symbolic communication are used in such counseling. It is established that group art therapy can be conducted in the form of a group art therapy training, an interactive closed or semi-open thematic group or an open studio. Family art therapy is characterized by the use of visual means that help diagnose and correct family relationships unlike family counseling and family therapy.

It is substantiated the conditions of conducting art-therapeutic classes, among which the main determined psychological safety of participants; refusal to evaluate the results of creative activity, confidentiality; partnership in the relations of participants and art therapist; freedom of choice of graphic materials; non-direct approach to arthropods.

It is presented the structure of the group art therapeutic class for the combatants, which involves five stages: „Setting up”, „Actuality of sensations”, „Individual visual activity”, „Activation of group communication”, „Reflexive analysis”.

Key words: art therapy, rehabilitation, servicemen the combatants, forms of art therapy.

V. Vandoliak „Results of empirical research of individual-typological features of adolescents”

The article presents the results of empirical research of individual-typological characteristics of adolescents.

The personality of each person is endowed only with her inherent combination of psychological features and features that form its individuality, which is the originality of a person, its distinction from other people. Individuality manifests in the features of temperament, character, habits, prevailing interests, in the qualities of cognitive processes (perception, memory, thinking, imagination), in abilities, in the individual style of activity, etc. The teenage period is sensitive to the development of needs, orientation of the individual, the design of ideals. The basic needs of adolescence are the need for self-expression, the need to be able to do something, the need to mean something for others, the need for equal communication with adults, and the enhancement of sexual identification. The teenage period is a period of intense self-evaluation, a rapid development of self-consciousness as the ability to direct consciousness to their own mental processes, including the complex world of their experiences, the need to know oneself as a person. On the brink of junior school age and adolescents there is a crisis of self-esteem, as well as an increase in dissatisfaction with oneself. It is during this period of mental development of the personality formed the ability to assess themselves not only because of the requirements of reputable adults, but also through their own requirements.